

INGLIZ TILINING FONETIK TIZIMIDA URG‘U VA INTONATSIYA

Begimkulova Shaxnoza Axmedovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM v.b.dotsenti

Shukurova Gulruksora Zarif qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM magistri

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada ingliz tilining fonetik tizimida urg‘u va intonatsiyaning o‘rni, ularning segmental va suprasegmental birliklar sifatidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Urg‘u so‘z va gap ma‘nosini farqlashda, intonatsiya esa nutqning kommunikativ va emotsional mazmunini ifodalashda muhim vosita ekanligi yoritiladi. Shuningdek, ingliz tilidagi urg‘u va intonatsiya tizimining o‘ziga xos xususiyatlari, ularning ritm, semantika va pragmatika bilan bog‘liqligi hamda o‘qitish jarayonidagi ahamiyati ilmiy asosda ko‘rib chiqiladi.*

***Kalit so‘zlar:** urg‘u, intonatsiya, fonetika, suprasegmental birliklar, ritm, talaffuz, kommunikatsiya, semantika.*

Аннотация. В данной статье рассматривается роль ударения и интонации в фонетической системе английского языка, их значение как супrasegmentных единиц. Подчеркивается, что ударение выполняет смысловозначительную функцию в словах и предложениях, а интонация передает коммуникативное и эмоциональное содержание речи. Также анализируются особенности системы ударения и интонации в английском языке, их связь с ритмом, семантикой и прагматикой, а также их значение в процессе обучения языку.

Ключевые слова: ударение, интонация, фонетика, супrasegmentные единицы, ритм, произношение, коммуникация, семантика.

Annotation. This article examines the role of stress and intonation in the phonetic system of the English language, highlighting their importance as suprasegmental units. Stress is shown to play a crucial role in distinguishing word

and sentence meanings, while intonation conveys the communicative and emotional aspects of speech. The study also analyzes the specific features of English stress and intonation, their relationship with rhythm, semantics, and pragmatics, as well as their significance in language teaching and learning.

Keywords: stress, intonation, phonetics, suprasegmental features, rhythm, pronunciation, communication, semantics.

Kirish.

Ingliz tilining fonetik tizimida urg‘u va intonatsiya muhim suprasegmental birliklar sifatida tilning tovush tizimini tashkil etuvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ular faqatgina tovushlarning talaffuzi bilan bog‘liq bo‘lmay, balki nutqning ma‘nosini, ifodaliligini, kommunikativ maqsadini va nutqiy ta‘sir kuchini belgilashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ingliz tili fonetikasi segmental birliklar – unli va undosh tovushlar bilan bir qatorda, aynan urg‘u va intonatsiya orqali nutqning ritmik, melodik va ekspressiv xususiyatlarini shakllantiradi. Shu sababli ushbu ikki hodisani chuqur o‘rganish ingliz tilini o‘qitish, tarjima qilish va lingvistik tahlil qilishda juda muhim ahamiyat kasb etadi.

Urg‘u (stress) ingliz tilida so‘z yoki gap tarkibidagi ma‘lum bir bo‘g‘inga yoki so‘zga beriladigan fonetik kuch, ya‘ni talaffuzdagi nisbiy kuchayishdir. Bu kuchayish tovushning balandligi, davomiyligi, kuchi va aniqligi orqali ifodalanadi. Ingliz tilida urg‘u so‘z ma‘nosini farqlashda ham, gap ichida muhim axborotni ajratib ko‘rsatishda ham ishlatiladi. Masalan, “record” so‘zi birinchi bo‘g‘inga urg‘u tushganda ot ma‘nosini bildiradi: /'rekɔ:d/, ikkinchi bo‘g‘inga urg‘u tushganda esa fe‘l ma‘nosini anglatadi: /rɪ'kɔ:d/. Bu holat urg‘uning faqat fonetik emas, balki semantik ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Ingliz tilida so‘z urg‘usi qat‘iy va doimiy qoidalarga to‘liq bo‘ysunmaydi, biroq ma‘lum tendensiyalar mavjud. Ikki bo‘g‘inli otlarda odatda urg‘u birinchi bo‘g‘inga tushadi, masalan, “Table”, “DOctor”, “STUdent”. Ikki bo‘g‘inli fe‘llarda esa urg‘u ko‘pincha ikkinchi bo‘g‘inga tushadi: “reLAX”, “beGIN”, “reTURN”. Bu farq ingliz tilining leksik-grammatik tizimida muhim rol o‘ynaydi. Bundan tashqari, so‘z tarkibidagi affikslar ham urg‘u joylashuviga ta‘sir qiladi. Masalan, “-tion”, “-

sion”, “-ic”, “-ity” kabi suffikslar oldidagi bo‘g‘inga urg‘u tushadi: “eduCAtion”, “geoGRAphic”, “naTIOnaLITY”.

Urg‘u faqat so‘z darajasida emas, balki gap darajasida ham muhim rol o‘ynaydi. Gap urg‘usi (sentence stress) ingliz tilida kommunikativ ahamiyatga ega bo‘lgan so‘zlarga alohida urg‘u berishni anglatadi. Odatda mustaqil ma’noga ega so‘zlar – otlar, asosiy fe’llar, sifatlar va ravishlar urg‘ulanadi, yordamchi so‘zlar esa urg‘usiz talaffuz qilinadi. Masalan, “She is reading a book” gapida “reading” va “book” so‘zlari urg‘ulanadi, chunki ular asosiy ma’lumotni ifodalaydi. Biroq kontekstga qarab urg‘u o‘rni o‘zgarishi mumkin. Agar qarama-qarshilik ifodalanayotgan bo‘lsa, urg‘u boshqa so‘zga ko‘chadi: “She is reading a BOOK, not writing it.”

Ingliz tilida ritm ham urg‘u bilan chambarchas bog‘liqdir. Ingliz tili stress-timed til sifatida tasniflanadi, ya’ni urg‘uli bo‘g‘inlar taxminan teng vaqt oralig‘ida keladi, urg‘usiz bo‘g‘inlar esa qisqartiriladi. Bu nutqqa o‘ziga xos ritmik oqim beradi. Masalan, “The children were playing in the garden” jumlasida urg‘usiz bo‘g‘inlar tez talaffuz qilinadi, urg‘uli bo‘g‘inlar esa aniq va kuchli aytiladi. Bu ritm ingliz tilining tabiiy ohangini hosil qiladi va uni boshqa tillardan farqlab turadi.

Intonatsiya (intonation) esa nutqdagi ohang, ya’ni tovush balandligining o‘zgarishi orqali ifodalanadigan fonetik hodisadir. Intonatsiya gapning kommunikativ turini, so‘zlovchining hissiy holatini, munosabatini va nutqning mantiqiy tuzilishini ifodalaydi. Ingliz tilida intonatsiya asosan to‘rtta asosiy turga bo‘linadi: pasayuvchi (falling), ko‘tariluvchi (rising), pasayib-ko‘tariluvchi (fall-rise) va ko‘tarilib-pasayuvchi (rise-fall).

Pasayuvchi intonatsiya odatda tasdiq gaplarda va buyruq gaplarda ishlatiladi. Masalan, “He is coming.” jumlasida ohang oxirida pasayadi, bu esa fikrning tugallanganligini bildiradi. Ko‘tariluvchi intonatsiya esa ko‘pincha savol gaplarda ishlatiladi, ayniqsa “yes/no” savollarda: “Are you ready?” Bu ohang javob kutishni ifodalaydi. Pasayib-ko‘tariluvchi intonatsiya esa ehtiyotkorlik, shubha yoki muloyimlikni bildiradi: “I think so...” Ko‘tarilib-pasayuvchi intonatsiya esa kuchli hissiyot, hayrat yoki ta’kidni ifodalaydi.

Intonatsiya ingliz tilida faqat grammatik ma'no emas, balki pragmatik ma'no ham ifodalaydi. Masalan, "Really?" so'zi intonatsiyaga qarab turlicha ma'no anglatishi mumkin: hayrat, shubha yoki qiziqish. Bu holat intonatsiyaning kommunikativ jarayondagi ahamiyatini ko'rsatadi.

Urg'u va intonatsiya o'zaro bog'liq hodisalardir. Intonatsiya odatda urg'uli bo'g'inlarda yuzaga chiqadi, ya'ni ohang o'zgarishi aynan urg'uli so'zlarda seziladi. Gapdagi eng muhim ma'no yukini tashuvchi so'z "nuclear stress" deb ataladi va intonatsiya markazi aynan shu so'zda joylashadi. Masalan, "I wanted to BUY a car" gapida asosiy urg'u "buy" so'ziga tushadi va intonatsiya shu nuqtada o'zgaradi.

Ingliz tilini o'rganishda urg'u va intonatsiya juda katta qiyinchilik tug'diradi, chunki ko'plab tillarda bu tizim boshqacha ishlaydi. O'zbek tilida urg'u ko'proq erkin xarakterga ega bo'lsa, ingliz tilida u ma'lum darajada tartiblangan va semantik farqlovchi vazifani bajaradi. Shu sababli ingliz tilini o'rganuvchilar ko'pincha noto'g'ri urg'u qo'yish yoki intonatsiyani noto'g'ri ishlatish natijasida nutqni tabiiy eshitilmaydigan qiladi.

Pedagogik nuqtai nazardan urg'u va intonatsiyani o'rgatish muhim metodik vazifalardan biridir. O'qituvchilar audio materiallar, takrorlash mashqlari, dialoglar va intonatsion modellar orqali talabalarda to'g'ri talaffuz ko'nikmalarini shakllantiradilar. Zamonaviy texnologiyalar, xususan fonetik laboratoriyalar va intonatsion grafik dasturlar bu jarayonni yanada samarali qiladi.

Sotsiolingvistik jihatdan urg'u va intonatsiya ijtimoiy identitetni ham ifodalaydi. Turli hudud, ijtimoiy qatlam va madaniyat vakillari intonatsiyani turlicha ishlatishi mumkin. Masalan, Britaniya ingliz tilidagi intonatsiya amerikalik ingliz tilidan farq qiladi. Bu farqlar tilning global variantlarini shakllantiradi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilining fonetik tizimida urg'u va intonatsiya eng muhim suprasegmental birliklar bo'lib, ular nutqning ma'nosi, ritmi va ifodaliligini belgilaydi. Urg'u so'z va gapdagi ma'no markazini belgilasa, intonatsiya esa nutqning emotsional va kommunikativ ohangini shakllantiradi. Ularning o'zaro uyg'unligi ingliz tilining tabiiy va tushunarli bo'lishini ta'minlaydi. Shu sababli

urg'u va intonatsiyani chuqur o'rganish tilshunoslik, ta'lim va kommunikatsiya sohalarida muhim ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Axmedovna, B. S. (2024). Adabiyotni o'qitishda innovatsion yondashuvning ahamiyati. Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali, 2(59), 418-421.
2. Begimkulova, S. (2024). GUMANIZM KONSEPSIYASI SAIMA VAHOBNING IJODIDA. In NEW RENASSAINCE CONFERENCE (Vol. 1, No. 1).
3. BEGIMKULOVA, S., & QURBONOVA, A. (2025). MULTIKULTURALIZM ADABIYOTI ADIBALARI IJODIDA AYOL SADOQATI. «АСТА NUUZ», 1(1.12. 1), 241-243.
4. Бегимкулова, Ш. А. (2022). ТВОРЧЕСТВО ЭМИ ТАНЬ 1980-Х-90-ХГГ. В КОНТЕКСТЕ АЗИАТО-АМЕРИКАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ ТРАДИЦИИ. RESEARCH AND EDUCATION, 20.
5. Axmedovna, B. S. (2024). Patriarchal Supremacy and its Visual Expression in the Work of Afghan-American Writer. Journal of new century innovations, 53(6), 51-54.
6. Dilnoza, R., & Begimkulova, S. (2023). Afg'on-Amerika diaspora adabiyotida diniy va dunyoviy ta'lim: ayol, oila va jamiyat. Farg'ona davlat universiteti,(6), 210-210.
7. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025). ROMAN POETIKASI: UILYAM SOMERSET MOEMNING "NOTANISH ODAM PARIJDA" ASARI MISOLIDA. In International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices (pp. 136-142).
8. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025). JON STEYNBEKNING "SICHQONLAR VA ODAMLAR" ROMANI: ORZULAR VA HAQIQAT. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 113-119).
9. Xalilovna, S. N. (2026). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA RANG BILDIRUVCHI SO'ZLARNING MADANIYATGA XOS MAZMUNLARI. Modern education and development, 45(2), 332-337.

10. Jumanazarovna, N. M. (2022). Influence of goethe's sentimentalism on literary characters. Asian Journal of Multidimensional Research, 11(11), 130-133.